

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
“УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ”
ІНСТИТУТ ФІЛОСОФІЇ ІМЕНІ Г. С. СКОВОРОДИ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК

СВІТОГЛЯД – ФІЛОСОФІЯ – РЕЛІГІЯ

Збірник наукових праць

Заснований у 2011 р.

Випуск 7

За заг. редакцією д-ра філос. наук, проф. І. П. Мозгового

СУМИ
ДВНЗ “УАБС НБУ”
2014

УДК 81'272

Світлана ДОРДА**ПРОБЛЕМА МОВНОЇ ПОЛІТИКИ ЯК ОДИН З ПІДХОДІВ
ДО ЛІНГВОЕКОЛОГІЧНИХ ШТУДІЙ**

Лінгвоекотологія (еколінгвістика), як новий науковий напрям у сучасній лінгвістиці, є сферою гуманітарного знання, яка бурхливо розвивається й обумовлює проблемне поле цієї дисципліни. Мова є природним середовищем, на яке впливає користувач мови. На сучасному етапі визначають два головні підходи до лінгвоекотологічних штудій: вивчення мови у взаємодії з її користувачем і вивчення мови у її взаємодії з іншими мовами, тобто це проблема мовної політики, збереження мов, які перебувають у небезпеці.

Ключові слова: лінгвоекотологія, еколінгвістика, лінгвістика, мовна політика.

Постановка проблеми. З 1980-х років лінгвістика стає все більше інтегративною наукою. Початкові розмови про те, що вона розчиняється в інших науках, втрачає власні об'єкт і предмет, зупинились після того, як було доведено поліпарадигмальність лінгвістики. Такий підхід до нової лінгвістики кінця ХХ століття пояснив виникнення численних парадигм, другим компонентом назви яких стало слово "лінгвістика": соціо-, психо-, когнітивна, комунікативна, комп'ютерна, юридична (правова) лінгвістика, еколінгвістика.

Об'єднання цілого ряду наук навколо лінгвістики виявило її центральне місце, її лідируюча роль в системі наук стала свідомством того, що вона із іманентної і окремої стрімко перетворюється в загальнонаукову дисципліну із загальнонауковою методологією [9, с. 23].

Аналіз актуальних досліджень. Сучасний стан лінгвістики характеризується поліпарадигмальним підходом. Міждисциплінарна природа лінгвістики дозволяє взаємно збагачуватися методами дослідження, способами постановки завдання, відбувається виокремлення нових предметів дослідження, в розробці яких зацікавлене все суспільство. Суспільний запит закликає лінгвістів до постановки таких завдань, як адаптація людини в полікультурному середовищі (Coulthard, Johnson), протистояння тероризму (Shuy). Вчені постійно наголошують на тому, що сучасна мова є мовою ворожнечі, ненависті, насилля і дегуманізації (MacLeod, Horowitz). Має місце викривлення змісту, брехня і маніпуляція як прихований і не завжди усвідомлений вплив на свідомість людини. У такому деструктивному інформаційному середовищі людина змушена перебувати. Тому в лінгвістиці виникають нові напрями і дослідницькі процедури.

Метою статті є загальний огляд проблеми мовної політики як одного з підходів до лінгвоекологічних штудій.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні все більше простежується з'єднання лінгвістики як науки про мову, екології як науки про збереження природи і валеології як науки про збереження здоров'я людини. Це пояснюється тим, що не тільки людина занурена в мовне середовище, а й мова занурена в людське (соціальне, психологічне, біологічне) середовище, що вимагає захисту, з одного боку, мови від цього розмаїття середовища побутування (функціонування) мови, з іншого – людини від самої мови [8, с. 54].

Уперше термін “екологія” стосовно мови започаткував американський лінгвіст Айнар Хауген у 1970 році у своїй доповіді “Екологія мови”. Головна ідея Хаугена полягає в тому, що мови, подібно до різних видів тварин та рослин, знаходяться в стані рівноваги, конкурують одна з одною, і саме їхнє існування залежить одна від одної, як в середині держави та інших соціальних груп, так і в свідомості людини, яка володіє декількома мовами. Хауген визначив і предмет еколінгвістики. “Екологію мови можна визначити як науку про взаємовідносини між мовою та її оточенням, де під оточенням мови розуміється суспільство, яке використовує мову як один із своїх кодів. Мова існує лише у свідомості тих, хто говорить нею і функціонує лише у взаємовідносинах з іншими мовцями і з їхнім соціальним та природним оточенням. Частково екологія мови має фізіологічну природу (тобто взаємодію з іншими мовами у свідомості мовця), частково соціальну (тобто взаємодію з суспільством, в якому мова використовується як засіб комунікації). Екологія мови залежить від людей, котрі вивчають її, використовують і передають іншим людям” [12, р. 57].

Слід зупинитися на назві самої науки. На думку Пузирьова, існує дві рівноцінні назви: лінгвоекологія і еколінгвістика. Головним достоїнством першого найменування є те, що за ним стоїть лінгвістична традиція. Головним достоїнством другого найменування є те, що воно співвідносить вказану сферу досліджень саме з лінгвістикою. Поняття “лінгвоекологія” і “еколінгвістика” співвідносяться одне з одним приблизно так само, як лінгвопсихологія і психолінгвістика, перше з яких належить до сфери психології, а друге – до сфери лінгвістичних досліджень. Автор вважає, що поняття “лінгвоекологія” і “еколінгвістика” можуть функціонувати деякий час як абсолютні синоніми, але в перспективі лінгвісти віддадуть перевагу поняттю “еколінгвістика”, оскільки воно співвідносить їх лінгвоекологічні інтереси з лінгвістикою, а не з іншими предметними сферами [4, с. 79].

У словнику термінів та понять лінгвістики за редакцією Т. В. Жеребило надається наступне визначення поняття “лінгвоекологія”: лінгвоекологія (стосовно лінгвістики):

- 1) вивчення мов в контексті їхнього функціонування;
- 2) дослідження різноманіття лінгвістичних феноменів;
- 3) визнання можливості співіснування всіх мов;
- 4) прикладний характер досліджень, спрямованих на вирішення мовних конфліктів, підвищення якості освіти, підтримку і відродження міноритарних мов;
- 5) дослідження адаптивних стратегій мов і мовних екологічних систем;
- 6) визначення факторів, які забезпечують високий ступінь вітальності мов [1, с. 108].

Лінгвоекологія (еколінгвістика), як новий науковий напрям в сучасній лінгвістиці, є сферою гуманітарного знання, яка бурхливо розвивається і обумовлює проблемне поле даної дисципліни. Такий підхід до дослідження передбачає постулат про те, що мова є природним середовищем, на яке впливає користувач мови. Таке середовище є ідеальним для людини, але воно не може залишатися незмінним [10, с. 8].

На сучасному етапі визначають два головні підходи до лінгвоекологічних штудій: вивчення мови у взаємодії з її користувачем та вивчення мови у її взаємодії з іншими мовами, тобто це проблема мовної політики, збереження мов, які знаходяться в небезпеці.

Англійська мова зайняла міцні позиції на міжнародній арені. По ряду соціально-історичних причин англійська мова стала головною мовою міжнародного спілкування і має всі підстави отримати статус всесвітньої мови, мови спілкування глобального села. Свідченням цього можуть бути такі слова та словосполучення, як “World English”, “International English”, “English as a Lingua Franca”, “Global English”, or “Globish”.

Звернемо увагу на мінуси, а точніше сказати, до яких негативних наслідків може призвести наявність глобальної мови.

У своїй книзі “Війна і мир мов і культур” (2008) С. Г. Тер-Мінасова розглядає негативні наслідки до яких може призвести наявність глобальної мови в двох аспектах:

1. Які негативні наслідки очікують саму англійську мову, якої шкоди може бути завдано англомовним народам.
2. Чим загрожує повсюдне домінування англійської мови як головного засобу міжнародного спілкування неангломовному людству. Іншими словами, якої шкоди ця ситуація може завдати іншим народам і їх мовам і культурам [7, с. 308].

Зупинимося докладніше на другому аспекті. Оскільки мова і культура нероздільно спаяні і кожна мова несе в собі досить значний культурно – ідеологічний заряд, просування і домінування однієї мови в якості засобу спілкування між народами неминуче призводить до того, що разом з мовою проникає чужа культура та ідеологія. Часто цей запозичений з мовою культурно-ідеологічний заряд входить в протиріччя з місцевою національною культурою.

Друга небезпека глобальної мови і культури безпосередньо пов'язана з першою – це витіснення ними національних мов і культур. Використання однієї міжнародної мови для міжнародного спілкування може призвести до нівелювання, ігнорування і, можливо, загибелі мов і культур народів, що говорять іншими мовами, руйнування їх національної приналежності, результатів їх національного культурного розвитку [7, с. 318–320].

Мова не існує поза свого оточення і поза культурою, тобто поза соціально успадкованою сукупністю практичних навичок та ідей, що характеризують наш спосіб життя [6, с. 185]. Мова відображає явища і фізичного, і соціального оточення. До поняття фізичного середовища належать географічні особливості, наприклад, топографія країни, клімат і те, що може бути названо господарською основою життя людей – флора, фауна, мінеральні ресурси. Фізичне середовище відбивається в мові тільки через середовище соціальне. Поняття соціального середовища включає в себе різноманітні суспільні фактори, які формують образ життя і мислення кожного окремого індивіда. Найбільш важливі серед них – релігія, мораль, форми політичної організації суспільства і мистецтво [6, с. 271].

Взаємодіючи зі своїм оточенням, мова зазнає постійних змін, пристосовується до мінливих природних і культурних умов. Зміст мови нерозривно пов'язаний з культурою та концептуальними змінами в ній.

Серед найбільш важливих концептуальних змін, які знайшли відображення в мові, можна зазначити наступні:

- руйнування старої системи політичних концептів та їхню деідеологізацію;
- деактуалізацію старих концептів і втягнення нових концептів у сферу масової інформації;
- конкуренцію старих та нових концептів;
- формування в дискурсі мас-медіа нових концептуальних полів.

Слова з'являються окремо, групами, а іноді дуже великими групами. Останнє найцікавіше, оскільки мова в цьому випадку йде про значну зміну середовища, про таку собі хвилю змін, що накриває наше суспільство. Можна відзначити принаймні кілька таких великих хвиль

нових слів і значень, що виникли на рубежі століть, а можливо, тривають і далі.

Після перебудови ми пережили мінімум три словесних хвилі: бандитську, професійну та гламурну, а насправді прожили три найважливіших однойменних періоди, три, якщо хочете, моди, розгледіти які дозволяє наша рідна мова. Про ці періоди можна філософствувати нескінченно, можна знімати фільми або писати романи, а можна просто вимовити ті самі слова, а за ними встане ціла епоха. Це теж філософія, але філософія мови [2, с. 58].

Положення про те, що різні семантичні простори по різному “освоєні” мовою, ще недостатньо реалізовані в конкретних дослідженнях. В постскрипті до російського видання “Лоліти” В. Набоков порівнював російську та англійську мови, говорив про різні можливості мов в аспекті описування дійсності “Рухи тіла, кривляння, ландшафти, томлення дерев, запахи, дощі, переливчасті відтінки природи, що тануть, все ніжно-людське (як не дивно!), а також усе мужицьке, грубе, соковито-сороміцьке, виходить російською не гірше, якщо не краще, ніж англійською; але такі властиві англійській тонкі недомовленості, поезія думки, миттєва перекличка між абстрактними поняттями, завзяття односкладових епітетів – усе це, а також усе, що відноситься до техніки, моди, спорту, природних наук і протиприродних пристрастей, стає російською неоковирним, багатослівним і часто огидним у сенсі стилю і ритму” [5, с. 276]. У цьому висловленні В. Набокова вже позначені когнітивно слабкі ділянки як російської, так і української мови: техніка, мода, спорт, природничі науки, до яких можна додати сферу торгово-грошових відносин, сферу освіти та особистісного вдосконалення, професіоналізму та, звичайно, сферу комунікацій. З цієї причини в мову ввійшли і закріпились такі англіцизми, як *ноутбук, нетбук, аудіобук, пауербук, органайзер, сканер, шредер, тюнер, рідер* та інші. Практично в кожній тематичній групі більшу частину запозичених англіцизмів складають лексеми, які з’являються як результат задоволення потреби найменування нової речі або поняття.

У зв’язку з невинним розвитком інформаційних технологій відбувається свого роду експансія цієї лексики. Неможливо уявити сьогодення без світової мережі – Інтернету. Надзвичайна важливість цього світового засобу комунікації відображена навіть в його написанні. Як зазначає Девід Крістал, лише Інтернет пишеться з великої літери [11, р. 1].

Але існує безліч ситуацій, де заміна українських (російських) слів іншомовними (в основному англомовними) запозиченнями є

невмотивованою будь – якою доцільністю: електорат (виборці), модератор (ведучий), джус (сік). Наведемо один, але красномовний приклад:

– *Чего она такого не требовала? – кривлюсь я.*

– *Аутсорсинга.*

– *А ты по-русски это слово сказать не можешь? “Моего привлечения”, например? Или “моего участия”?*

– *Но, ведь существует ряд общепринятых выражений в бизнес-этике, и я полагаю, что...*” [3, с. 33].

Отже, у сьогоднішній ситуації є принципові особливості. По-перше, запозичень цих настільки багато, що мові важко їх відразу перетравити, тому виникає відчуття занурення в чужу мову. По-друге, багато з цих назв не стали загальноновживаними [2, с. 83].

Висновки. На відміну від історичного мовознавства, яке вивчає вплив однієї мови на іншу в процесі їх розвитку або індивідуальний розвиток мов, екологічна лінгвістика займається дослідженням процесів витіснення або виживання між конкуруючими мовами в певному просторі, будь то свідомість окремої людини або окреме суспільство. Англіцизми як в російській, так і в українській мові відображають загальну тенденцію сучасної техногенної цивілізації та стандартизації. Кінець ХХ та початок ХХІ століть створив таку мовну ситуацію, коли англійська мова спричиняє такий тиск на інші мови, що в багатьох країнах актуальним стає питання про заходи щодо сприяння збереженню рідної мови та національно-культурного мислення.

Література

1. Жеребило Т. В. Термины и понятия лингвистики. Общее языкознание. Социолінгвістика : словарь-справочник / Т. В. Жеребило. – Назрань : ООО “Пилигрим”, 2011.
2. Кронгауз М. А. Русский язык на грани нервного срыва / М. А. Кронгауз. – М. : Знак, 2009. – 145 с.
3. Минаев С. ДУХLESS : Повесть о ненастоящем человеке / С. Минаев. – М. : АСТ: Астрель, 2008. – 346 с.
4. Пузырев А. В. Лингвоэкология (эколингвистика) с точки зрения субстратного подхода к языку / А. В. Пузырев // Эмотивная лингвоэкология в современном коммуникативном пространстве: кол. моногр. / науч. ред. проф. В. И. Шаховский. – Волгоград : Изд-во ВГСПУ “Перемена”, 2013. – С. 77–89.
5. Набоков В. В. Лолита / В. В. Набоков. – М. : Прометей, 1990. – 284 с.
6. Сепир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии / Э. Сепир. – М. : Издательская группа “Прогресс”, “Универс”, 1993. – 656 с.
7. Тер-Минасова С. Г. Война и мир языков и культур / С. Г. Тер-Минасова. – М. : Слово/Slovo, 2008. – 344 с.
8. Шаховский В. И. Модус экологичности в эмоциональной коммуникации / В. И. Шаховский // Эмотивная лингвоэкология в современном коммуникативном пространстве : кол. моногр. / науч. ред. проф. В. И. Шаховский. – Волгоград : Изд-во ВГСПУ “Перемена”, 2013. – С. 53–61.

9. Шаховский В. И., Солодовникова Н. Г. Экологизация современной науки и параметры экологичного общения / В. И. Шаховский, Н. Г. Солодовникова // Эмотивная лингвоэкология в современном коммуникативном пространстве: кол. моногр. / науч. ред. проф. В. И. Шаховский. – Волгоград : Изд-во ВГСПУ “Перемена”, 2013. – С. 23–34.
10. Шаховский В. И., Штеба А. А. Экология, валеология, лингвистика – три источника лингвоэкологии / Шаховский В. И., Штеба А. А. // Эмотивная лингвоэкология в современном коммуникативном пространстве: кол. моногр. / науч. ред. проф. В. И. Шаховский. – Волгоград : Изд-во ВГСПУ “Перемена”, 2013. – С. 8–23.
11. Crystal D. Twenty-first century English / D. Crystal [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.davidcrystal.com/DC_articles
12. Haugen E. The Ecology of Language / E. Haugen // The Ecolinguistics Reader. Language, Ecology and Environment. – London, New York, 2001. – P. 57–67.
Отримано 01.10.2014

Summary

Dorda Svitlana. The problem of language policy as one of the approaches to the linguistic and ecological studies.

Ecolinguistics is a new scientific area in the modern linguistics. This sphere of the humanities is rapidly developing and stipulating the range of problems of this discipline. Language is a natural environment that is affected by language user. There are two main approaches to the linguoecological studies at the present stage: the study of language in the interaction with its user and the study of language in the interaction with other languages, i.e. the problem of language policy, the preservation of languages. Any language does not exist outside of its environment and outside of its culture. Interacting with its environment, any language is being subjected to constant change, adapting to changing environmental and cultural conditions. The language is inseparably linked (with) the culture and conceptual changes in it.

Keywords: *linguistic ecology, ecolinguistics, linguistics, language policy.*

УДК 811.111'38:82

Анна КОЗЛОВСКАЯ

ИНФОРМАЦИЯ, ИНФОРМАТИВНОСТЬ И КОММУНИКАЦИЯ В УСЛОВИЯХ ИНФОРМАЦИОННОЙ РЕВОЛЮЦИИ XXI ВЕКА

В статье анализируются взаимосвязанные понятия информации, информативности и коммуникации, являющиеся предметом исследования различных направлений научного знания. Рассматриваются основные информационные революции в истории развития человеческого общества.

Ключевые слова: *информация, информативность, коммуникация, информационная революция.*